

УДК 821.161.2:[316.614+177.7]

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-3-22>

Тетяна ШАРОВА,

orcid.org/0000-0002-5846-6044

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач сектору науково-методичного забезпечення роботи з обдарованою молоддю
відділу роботи з обдарованою молоддю
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
(Київ, Україна) Tanya_sharova@ukr.net*

Остан БОДИК,

orcid.org/0000-0003-4642-8371

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Маріупольського державного університету
(Київ, Україна) ostapb74@gmail.com*

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СУСПІЛЬСТВІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРЧОСТІ О. САЙКО «ДО СИВИХ ГІР»)

У статті наголошується на тому, що дослідження цінностей вимагає всебічного аналізу їхньої змістової складової та опосередковується їх цивілізаційними особливостями. Виявлено, що особливої уваги заслуговує феномен європейських цінностей, зокрема принципи поваги до прав людини, свободи та рівності, крізь призму включення України в європейський освітній простір.

Вказано, що фундаментальною основою європейських цінностей виступають права та свободи кожного індивіда й рівність усіх перед законом. В Україні все частіше почали говорити про соціалізацію людей з особливими потребами в суспільстві, оскільки такі люди мають право на освіту, на користування громадським транспортом, участь у різноманітних конкурсах тощо. Автори зазначають, що бажання соціалізуватись повинно бути не лише у людей, які мають вади, а й у людей, які приймають їх у суспільстві. Для того, щоб показати та переосмислити важкість питання інклюзії в суспільстві, сучасні українські письменники з художньої точки зору підходять до висвітлення актуальних проблем людства.

Європейські цінності є досить популярним предметом дослідження у світовому та українському науковому просторі. Науковці прийшли до висновку, що вивчення моделей соціальної взаємодії між людьми з обмеженими можливостями та звичайними людьми, які перебувають у нерівних ситуаціях щодо ресурсів і статусу, сприяє поглибленню розуміння громадськістю моделей соціальної взаємодії та почуттів людей з обмеженими можливостями, заохочує людей з обмеженими можливостями брати участь у соціальній взаємодії, а також покращує обізнаність людей з обмеженими можливостями про їхню поведінку та поведінку інших людей.

На прикладі творчості Оксани Сайко досліджуються питання адаптації підлітків із вадами в соціумі та їх соціалізація в суспільстві крізь призму європейських цінностей. Акцентується увага на поетикальних аспектах у творі письменниці «До сивих гір». Дослідження спонукає до роздумів щодо прийняття таких людей в соціумі та надання їм максимальної допомоги для повноцінного життя та насолоди від нього.

Ключові слова: *європейські цінності, права людини, інклюзія, художній простір, творчість, свідомість, психологізм, самотність.*

Tetiana SHAROVA,

orcid.org/0000-0002-5846-6044

*Doctor of Philology, Professor, Head of the Sector of Scientific and Methodological Support of Work with Gifted Youth of the Department of Work with Gifted Youth
State Scientific Institution "Institute of Education Content Modernization"
(Kyiv, Ukraine) Tanya_sharova@ukr.net*

Ostap BODYK,

orcid.org/0000-0003-4642-8371

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at English Philology Department
Mariupol State University
(Kyiv, Ukraine) ostapb74@gmail.com*

SOCIALIZATION OF PEOPLE WITH SPECIAL NEEDS IN SOCIETY THROUGH THE PRISM OF EUROPEAN VALUES (BASED ON THE MATERIAL OF O. SAIKO'S NOVELLA «TO THE GRAY MOUNTAINS»)

The article emphasizes that the study of values requires a comprehensive analysis of their content and is mediated by their civilizational features. It has been studied that the phenomenon of European values deserves special attention, in

particular the principles of respect for human rights, freedom and equality, through the prism of Ukraine's inclusion in the European educational space.

It is indicated that the basis of European values are the rights and freedoms of each individual and the equality of all before the law. It is indicated that the basis of European values are the rights and freedoms of each individual and the equality of all before the law. In Ukraine, more and more often they began to talk about the socialization of people with special needs in society, since such people have the right to education, use public transport, participate in various competitions, etc. It is emphasized that the desire to socialize should be not only among people with disabilities, but also among people who accept them in society. In order to show and rethink the complexity of the issue of inclusion in society, modern Ukrainian writers from an artistic point of view approach the coverage of urgent problems of mankind.

European values are quite a popular subject of research in the world and Ukrainian scientific space. The researchers concluded that studying the social interaction patterns between the disabled people and the abled people in unequal situations of resource and status is conducive to deepening the publics' understanding of the disabled people's social interaction patterns and feelings, and encouraging more the disabled people to participate social interaction, and also enhances the awareness of the disabled people about their and other people's behaviours.

On the example of Oksana Saiko's work, the issues of adaptation of teenagers with disabilities in society and their socialization in society through the prism of European values are studied. The focus is on poetic aspects in the writer's novella «To the Gray Mountains». The study encourages reflection on accepting such people in society and providing them with maximum assistance for a fulfilling life and enjoying it.

Key words: European values, Human Rights, inclusion, artistic space, creativity, consciousness, psychology, loneliness.

Актуальність проблеми. Фундаментальні цінності розглядаються різними гуманітарними та соціальними науками. Дослідження цього питання тісно пов'язане з необхідністю усвідомлення національно-культурної самобутності України, визначення її місця в загальносвітовому розвитку цивілізації, з'ясування її унікального статусу та перспектив подальшого розвитку. Є необхідним звільнення прав і свобод людини та громадянина від абстрактних ідеологічних надбудов, їх узгодження з абсолютними цінностями, із вітчизняною культурною традицією та практикою розбудови національної державності. Дослідження цінностей вимагає всебічного аналізу їхньої змістової складової, що опосередковується їх цивілізаційними особливостями. На особливу увагу заслуговує феномен європейських цінностей, зокрема принципи поваги до прав людини, свободи та рівності, крізь призму включення України в європейський освітній простір.

Так, у статті 2 Договору про Європейський Союз, закріплено, що «Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків» (Договір, 1992, ст. 2).

Європейські цінності є концентрованим виразом найвищих загальнолюдських цивілізаційних досягнень у сфері права. У Європейському Союзі відбувається формування передових правових ідей, тенденцій і традицій, «кристалізація» світових загальнодемократичних стандартів, які покликані стати зразком підходу до вирішення правових проблем в усіх країнах світу (Жебровська, 2018: 56). Вони є не лише загальним абстрактним поняттям, але й мають конкретне практичне

вираження у вигляді правових норм, закріплених у низці базових документів Ради Європи та Європейського Союзу: Конвенція про захист прав та основоположних свобод (Конвенція, 1950) та інші, Договір про Європейський Союз (Договір, 1992), Договір про функціонування Європейського Союзу (Договір, 1957), Хартія основних прав Європейського Союзу (The Charter, 2000) тощо.

Фундаментальною основою європейських цінностей виступають права та свободи кожного індивіда й рівність усіх перед законом: «ЄС заснований на принципах свободи, демократії, поваги прав та основних свобод людини, а також на принципах правової держави; ці принципи поділяють усі держави-члени» (Договір, 1992, ст. 6); «народи Європи, утворюючи все більш згуртований і тісний союз, прийняли рішення будувати разом мирне майбутнє на основі спільних цінностей <...> Європейський Союз сприяє збереженню та розвитку цих спільних цінностей за умов поваги до різноманіття культур і традицій народів Європи, так само як і до національної самобутності держав-членів та організації їхньої публічної влади на національному, регіональному та місцевому рівнях» (Хартія основних прав Європейського Союзу) (там же).

Важливими у висвітленні цього питання, а також у розрізі нашого дослідження, є положення Конвенції про права осіб з інвалідністю (Convention on the Rights of Persons with Disabilities), мета якої полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поважання притаманного їм достоїнства (Конвенція, 2006, ст. 1). Серед восьми загальних принципів Конвенції є принцип повного й ефективного залучення та включення осіб з інвалідністю до суспільства (там же, ст. 3).

В Україні все частіше почали говорити про соціалізацію людей з особливими потребами в суспільстві, оскільки такі люди мають право на освіту, на користування громадським транспортом, участь у різноманітних конкурсах тощо. Важливо тут розуміти той факт, що бажання соціалізуватись повинно бути не лише у людей, які мають вади, а й у людей, які приймають їх у суспільстві. Не менш важливим питанням є підтримка держави таких особистостей, які досить часто є талановитими особистостями, показують гарний результат у навчанні. Для того, аби показати та переосмислити важкість питання інклюзії в суспільстві, сучасні українські письменники з художньої точки зору підходять до висвітлення актуальних проблем людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На виняткове значення цінностей у переломні моменти суспільного розвитку, яким для України є теперішній етап державотворення, звертає увагу багато дослідників. Так, К. Жебровська справедливо зазначає, що якість історичного процесу залежить від домінуючої системи цінностей людства (Жебровська, 2018: 56).

Європейські цінності є досить популярним предметом дослідження у світовому та українському науковому просторі. А. Чередниченко зосереджує увагу на питанні комплексного дослідження європейських цінностей крізь призму цінностей політичного простору, які здатні допомогти Україні у здійсненні демократичних реформ, а також порівняльному аналізу європейських та українських цінностей (Чередниченко, 2020: 20-25). І. Маланчук, О. Сакало розкривають сутність європейських цінностей та з'ясовують проблеми їх трансформації в українське суспільство (Маланчук, 2017: 97-101; Сакало, 2015: 106-109). Н. Амельченко визначає зміст базових європейських цінностей як свободу самореалізації в умовах демократичної політичної рівності і соціальної справедливості (Амельченко, 2013: 33).

К. Борхардт наголошує, що метою фундаментальних цінностей Європейського Союзу є забезпечення миру, рівного рівня життя, повної зайнятості, покращення якості навколишнього середовища, єдності та солідарності між спільнотами та меншинами в державах-членах ЄС. Ці цінності лежать в основі ЄС для збереження та забезпечення тривалого миру, єдності, солідарності, свободи та безпеки (Borchardt, 2018). Особливу увагу науковець приділяє забороні дискримінації за ознаками статі, раси, етнічного походження, релігії та переконань, інвалідності,

віку чи сексуальної орієнтації за кольором шкіри, генетичних особливостей, мови, політичних чи будь-яких інших переконань, належності до національної меншини, майнового стану чи народження. Ці заборони ґрунтуються на рівності та є недискримінаційними, що спрямовані на забезпечення єдності, солідарності та миру громадян Європи (там же).

С. Івич, досліджуючи концепцію європейських цінностей та культурні, філософські, правові та політичні передумови, на яких базується ідея європейських цінностей, визначає два підходи до ідеї європейських цінностей. Перший – змістовний підхід, який включає філософсько-етичне, релігійне й ідеологічне розуміння цінностей та визначає європейські цінності як такі, що базуються на європейській спадщині (Стародавня Греція та Рим, християнство, Відродження та гуманізм, Просвітництво та ліберальні традиції). Інше розуміння європейських цінностей представлено правовим / політичним підходом, що включає визначення європейських цінностей у європейських трактатах, деклараціях, хартіях та інших документах та виділяє: людську гідність, свободу, демократію, рівність, верховенство права та повагу до прав людини. У своїй статті С. Івич показує, як можна інтегрувати ці два різні підходи, спираючись на концепцію Джона Роулза про накладання консенсусу, та приходять до висновку, що визначення європейських цінностей вимагає взаємодоповнюваності культурного, тобто як матеріального, так і правового аспектів, але жоден із цих наборів цінностей не повинен бути однорідним і фіксованим, а відкритим для різних інтерпретацій і трансформацій, поважаючи різноманіття, яке формує основу плюралізму сучасних суспільств. Тільки таким чином, на її думку, можна уникнути метафізичних припущень, оскільки європейська ідентичність (заснована на європейських цінностях) є поліфонічною категорією, яка не може базуватися на монолітних визначеннях (Ivic, 2019: 103-117).

Проблемам захисту прав людей з обмеженими можливостями, зокрема дітей, приділяється значна увага як у міжнародних документах (Конвенція про права людей з інвалідністю, Декларація прав розумово відсталих осіб, Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для людей з інвалідністю), так і в науковій літературі (Н. Горішна, Т. Ілляшенко, Г. Олійник, Н. Пилюк, Н. Сабат, Л. Гронвік, Т. Дегенер, Дж. Квін, Л. Ліндберг та інші). Так, І. Свенссон та А. Фріцсон, досліджуючи питання прав людей з інвалідністю, зазначають, що важливою зміною парадигми

щодо того, як люди з обмеженими можливостями сприймаються у суспільстві, є прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 2006 році Конвенція про права людей з інвалідністю (CRPD) (Svensson, Fritzson, 2019: 229). Науковці підкреслюють, що Конвенцію часто описують як зміну у сприйнятті людей з вадами та інвалідністю, що включає перехід від індивідуального фокусу, де інвалідність розуміється як невід’ємна і часто фізична проблема для даної людини, до фокусу на соціальних бар’єрах для залучення людей з різними видами порушень. В останньому випадку проблема розуміється як соціальна за своєю природою. Із цієї точки зору відсутність модифікації та пристосування у суспільстві розглядається як основна причина того, чому люди стають інвалідами та не можуть повною мірою користуватися правами людини, які їм уже надані, що передбачає перехід до перспективи прав людини, оскільки бар’єри для залучення до суспільства розуміються як бар’єри для повного здійснення людської гідності та прав людини (там же: 229-250).

Шень Лю та ін., аналізуючи моделі соціальної взаємодії людей з обмеженими можливостями в асиметричних соціальних дилемах, підкреслюють, що суспільна участь таких людей є незадовільною та низькою, одна з причин, яку часто ігнорують, але має велике значення, може полягати в невідповідних моделях соціальної взаємодії між людьми з обмеженими можливостями та звичайними людьми. Науковці прийшли до висновку, що вивчення моделей соціальної взаємодії між людьми з обмеженими можливостями та звичайними людьми, які перебувають у нерівних ситуаціях щодо ресурсів і статусу, сприяє поглибленню розуміння громадськістю моделей соціальної взаємодії та почуттів людей з обмеженими можливостями, заохочує людей з обмеженими можливостями брати участь у соціальній взаємодії, а також покращує обізнаність людей з обмеженими можливостями про їхню поведінку та поведінку інших людей, покращує їхнє пізнання самостигматизації та соціальну взаємодію (Shen Liu et al., 2018: 1-10).

Обґрунтовуючи Концепцію розвитку інклюзивної освіти, яка спрямована на виконання вимог міжнародних нормативно правових документів та на розробку механізмів впровадження інклюзивної освіти, Г. Олійник та Г. Пилюк розкривають особливості соціалізації дітей з особливими потребами у сучасному українському суспільстві. Науковиці сфокусували увагу на інклюзивному підході, під яким розуміють створення таких умов, за яких усі діти мають однаковий доступ до освіти, однакові можливості отримати досвід,

знання та подолати упереджене ставлення до тих, хто має «особливі потреби» (Олійник, Пилюк, 2020: 178-185).

Ю. Шевченко розкриває шляхи вдосконалення соціалізації дітей з обмеженими функціональними можливостями та особливими освітніми потребами за допомогою інклюзивної освіти та приходять до висновку, що основою для соціалізації дитини в суспільство є не лише взаємодія спеціалістів та батьків дитини з порушеннями розвитку, їх критичність і гуманізм, професіоналізм та відповідальність у всій системі стосунків з дитиною, а й дбайливе ставлення до дитини, прояви тепла, розуміння, почуття емпатії та альтруїзму не лише з боку дорослих, а й здорових однолітків (Шевченко, 2017).

Питання інклюзії в літературі розглядали вчені, дослідники, яким є небайдужою доля людей, що прагнуть соціалізуватися у суспільстві, знайти друзів, комунікувати та отримувати нові знання. Серед значної кількості дослідників, які вивчали означене питання слід виокремити праці Л. Борщевської, І. Брязгунова, А. Висоцької, Н. Головченко, А. Колупаєва, Е. Косатинова: Патри. Актуальним на сьогодні є питання художнього інклюзивного простору в сучасній літературі. Проблеми інклюзії в художньому просторі крізь призму європейських цінностей представила сучасна письменниця України – Оксана Сайко.

Мета дослідження – на прикладі художнього твору показати соціалізацію людей з особливими потребами в суспільстві крізь призму європейських цінностей, формування в них національної самосвідомості, світоглядних орієнтирів, загальної культури, стилю мислення і поведінки, здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Оксана Сайко – сучасна українська письменниця, яка свого часу обрала шлях журналіста, філолога, а не лікаря, як того хотіли її батьки. Після закінчення Львівського державного медичного коледжу, Оксана вирішила стати на шлях здійснення своєї мрії та вступила на факультет журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка. Під час навчання працювала у виданні «Арка» редагуючи сторінку «Культура», а також в газеті «Літературний Львів». Зараз сучасна письменниця друкує власні думки в газеті «Літературна Україна», «Україна Молода», дописує статті в журналі «Сто талантів».

Говорячи про Оксану Сайко, слід акцентувати увагу на тому, що вона є дипломантом літературного конкурсу «Гранослов – 2006». У 2009 р. Оксана здобула перемогу в конкурсі на кращий

прозовий твір (повість «Волоцюги») від журналу «Дніпро» (Сайко, 2022).

Літературна творчість Оксани Сайко не велика. Початок творчості припадає на активний період студентства у Львівському університеті імені І.Франка. Вона друкує свої твори в Тернополі, Львові, Києві, Чернігові. Здебільшого це такі часописи: «Літературний Тернопіль», «Літературний Львів», «Золота Пектораль», «Літературна Україна», «Дніпро», «Дзвін» та ін. (Сайко, 2022).

Перший твір Оксана Сайко написала та надрукувала 2012 р. під назвою «Новенька та інші історії» у видавництві Старого Лева. Згодом, у 2013 році виходить друком повість «Кав'ярня на розі», а у 2015 р. книга повістей під загальною назвою «До сивих гір». Згодом з 2017 по 2019 рік друкує такі твори: «Птахи завжди повертаються», «Нетутешній», «Майже наука» (електронна книга), «Забута мелодія». Здебільшого, Оксана Сайко – прозаїк, журналіст, яка в своїй творчій спадщині має повісті, оповідання та романи (Сайко, 2022).

Великою популярністю у читачів користується твір Оксани Сайко «До сивих гір», який вона надрукувала у видавництві «Піраміда» 2015 року українською мовою. Книга містить 140 сторінок та має м'яку обкладинку (Характеристика, 2022).

Читаючи твір Оксани Сайко «До сивих гір» відчуваєш важкість, оскільки перед читачами постає образ дівчини, яка не така як усі. Важкість відчувається ще не від читання, а від самотності головної героїні. Її самотність полягає у тому, що всі від неї відмовляються, а вона прагне до щастя.

У повісті Оксани Сайко «До сивих гір» – головна героїня дівчина на ім'я Яська, якій 15 років. Вона є напівсиротою, живе в селі. У рідному селі з дівчини усі насміхаються, бо вона на спині за дитинства має горб. Цей горб специфічний, адже не додає дівчині краси, навпаки, знищує жіночність, красу, впевненість. Натомість, горб робить Яську самотньою (Жук, 2022).

Для самозбереження, для самозахисту Яська доволі часто замикається у собі, занурюється у власний світ, де їй ніхто не заважає, де над нею не посміхаються. З цією метою у дівчини виникає бажання піти далеко в гори, куди свого часу ходила її мати. Глибоку душу, вразливе серце Яськи ніхто не помічає. На допомогу приходять чоловік на ім'я Михайло, який стає їй гарним другом. Але Яська знову переживає втрату, біль – Михайло помирає. Читаючи твір Оксани Сайко «До сивих гір» відчуваєш увесь трагізм життєвої долі підлітків, які не можуть ні з ким поділитися своїми болями, розчаруваннями, печалю (Сайко, 2022).

У творі О. Сайко подає нам образ 15-річної дівчинки Яськи, яка постійно відчуває, що вона не така, як всі. Підтвердженням цього є її думки упродовж тексту: «Очі її були великі-великі, в них часто можна було побачити щось схоже на переляк, а в погляді – щось від немовляти, яке вперше глянуло на той світ і здивувалося йому» (Сайко, 2015: 3), «Міцно вчепившись за худенькі плечі, тягарем тримався незугарний горб, викривляючи їй спину, спираючи дихання» (там же), «Яська вийшла на звір вкрай пригнічена. Що їй тепер робити? І чому вона не така, як усі?» (там же: 15), «Я завдаю тільки клопоту. Я немудра, горбата..» (там же: 17), «Бідолашна» (там же: 32), «Я горбата» (там же: 37), «Я гроші просила..., що такого?» (там же: 36), «Божевільна! Божевільна!» (там же: 60), «Ти вже велика дівка..., сором сидіти отак на батьковій шії без жодної роботи... Може, хоч в неділю отам біля церкви просила б грошей?» (там же: 29), «Люди знають, яка вона є...» (там же: 30), «Вона ж нічого не може, ні до чого не придатна» (там же: 30), «Та то дурна Яська» (там же: 23), «Її треба пильнувати, щоб не викинула якогось коника і не наробила нам сорому. Схоже вона геть втратила розум. Певно, то через падіння з дерева. Хоча, твоя донька й до того мала надто слабкий розум» (там же: 58).

Не менш важливими є думки авторки щодо сенсу життя, які втілені за допомогою образу Михайла. У розмові з Яською Михайло радить дівчинці: «Радій життю, Ясько. Радій, як би не було тяжко. Радій тяжкій миті, кожному дневі. Життя так швидко минає... І, напевно, саме від тієї своєї минулості є таким неповторним. А кожна неповторність, здається, може тривати вічність. На жаль, тільки здається...» (Сайко, 2015: 48).

Образи та побої дівчини призводили до того, що їй було некомфортно в родині, де вона жила: «Схопивши за руку, батько поволік її в хату, замахнувшись ременем, якого досі ховав за спиною. Яська зойкнула, не так від болю, як від нерозуміння, не тямлячи, що діється... Він ніколи не дивився їй в очі, то як йому було зрозуміти, що вона відчуває, коли тато не бачив? Бив, не розбираючи куди. Твердий пас впивався в тіло, як зла, навіжена гадюка, жалив щораз пекучіше й болочіше, щораз нестерпніше» (Сайко, 2015: 13).

Мачуха Ганка також дозволяла собі бити Яську: «Загубила?... Я тебе навчу копійку шанувати! Ляпас один, другий... Щока горить вогнем, на очі наворачтаються сльози» (Сайко, 2015: 34). За те, що Яська довго несла воду від Михайлевої криниці Ганка також побила дівчину: «Я ж тебе навчу розуму, паскуднице! Схопивши віника,

Ганка вдарила їй по плечах» (там же: 48–49). Коли Яська хотіла йти жити до Михайла, ні батько, ні Ганка не розуміли дівчину: «Схопивши за руку, ганка потягла її з кухні. Яська зайшлася плачем. Заштовхнувши дівчину в кімнату, мачуха замкнула двері, присунувши під них стару важку скриню» (там же: 58).

Сум за матір'ю постійно бентежив Яську. Вона щоразу проходячи повз церкву чула дзвін, який свого часу вперше почула три роки тому, коли померла її рідна мамунця: «Вона тулилася, згиналася, немов несила їй було втримати усю ваготу цього звуку. А він все бив і бив...» (Сайко, 2015: 3). Сама ж Яська, коли мати відправляє її до церкви просити милостиню відповідає: «Як так кажете, то піду просити до церкви, – тільки я дзвону боюся... А що, як він раптом задзвоне?» (там же: 29).

У кінці твору О. Сайко знову говорить про біль головної героїні Яськи від дзвону: «Щось інше калатало в ній. Те, чого вона найдужче боялася, від чого здригалася, тулилася й одразу затуляла вуха. Знову цей дзвін... Нестерпний дзвін... Дзвін. Що бив у самісіньке серце, у самісіньку душу, в усі нутроші, знову намагаючись її приголомшити, налякати до смерті, розчавити...» (Сайко, 2015: 59). Страшна звістка про смерть Михайла приголомшила Яську: «То виходить, таки пішов, як і казав, далеко-далеко, туди, куди пішла мамунця – ген до сивих гір...» (там же: 60).

Яська вирішила бути поряд з Михайлом та мамунцею, тому вистрибнула з вікна, кинулася бігти далеко з села. Біля криниці Михайла зупинилася, напилася води, останній раз глянула на село та пішла далеко в сиві гори: «Попереду, ген за обрієм», впинаючись вершечками у самісіньке небо, височіли далекі-далекі сиві гори» (Сайко, 2015: 62).

У книзі «До сивих гір» О. Сайко уміщує дві повісті:

1. «До сивих гір»
2. «Поки впаде зірка» (Рогашко, 2022).

У повісті «До сивих гір» авторка змальовує трагічну долю 15-річної дівчинки Яськи, яка на спині мала горб, через що була у суспільстві «чужою». Дата завершення написання твору 28.02.2006.

Друга повість книги під назвою «Поки впаде зірка» має авторську присвяту Єндреку Ульману, який першим почув цю історію з вуст авторки, коли вона ще не була написана. Твір завершено 24.01.2007 р.

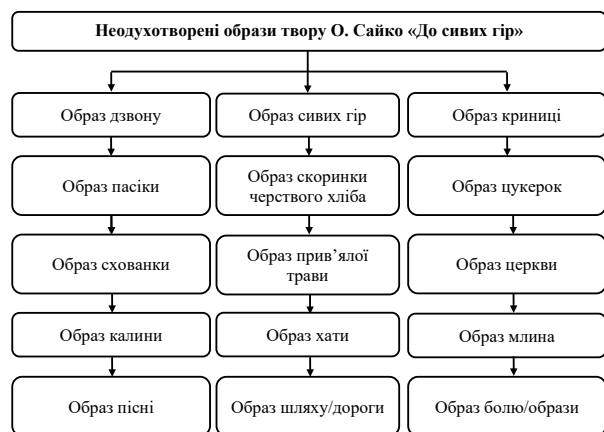
Прикро, але на сьогодні, з 2015 р. ніхто ще не написав рецензію на книгу О. Сайко. Є лише один відгук на твір, але він не розкриває усієї повноти художнього тексту. Текст читається легко, сюжет

лаконічно відтворює усі події, вказані авторкою як важливі питання сьогодення.

Примітно, що О. Сайко у творі «До сивих гір» подає нам питання інклюзії та сприйняття людей з вадами суспільством. Тут, авторка акцентує увагу на беззахисності чистої людської душі в жорсткому сучасному світі. Здається, що Яську соціум не підтримує, а навпаки, повністю ігнорує. У результаті дівчина відчуває біль, трагізм та самотність (Груць, 2022).

У відгуку на книгу О. Сайко «До сивих гір» вказано, що: «...цей твір торкається самого серця» (Відгук, 2022). Справді так і є, оскільки на кожній сторінці тексту відчуваєш, наскільки важко дівчинці утримуватись від того нещастя, яке вона щоденно долає. Письменниця у повісті показала зовнішні вади людини (Для майже дорослих читачів, 2022). Батько, мачуха та брат Яськи ніколи не підтримували дівчину морально, не допомагали їй тримати себе, триматися після образ. Якщо характеризувати образ Яськи, то можна подати його у такому вигляді: вона мріє дійти до сивих гір, має горб, лагідна, ніжна, Божа пташка, живе серед своїх фантазій.

Оксана Сайко у творі «До сивих гір» розглядає такі актуальні на сьогодні питання: дружби, любові, болю, розчарування, зради, честі, мрійності, щастя, совісті. Фінал твору відкритий. Авторка дозволяє читачам домислити кінцівку, наділивши головну героїню іншими рисами та якостями. Читаючи твір, розумієш, що на допомогу приходять не одухотворені образи, яких у тексті багато. Саме за допомогою таких образів текст сприймається легше та йде розуміння простору, у якому перебувають головні герої твору.

Сама письменниця говорить, що повість «До сивих гір» призначена для підлітків і написана про підлітків, оскільки значні випробовування припадають на долю Яськи, якій у тексті 15 років. В інтерв'ю з О. Жук О. Сайко акцентувала увагу на тому, що для неї цікавою є сучасна молодь.

Молода письменниця добре почувається в оточенні підлітків. Саме тому в основу свого твору було обрано дівчину-підлітка. Щоб показати біль, трагізм та розчарування. О. Сайко наділяє свою головну героїню фізичними вадами (Жук, 2022).

Працюючи над текстом твору, виникла ідея у фіксації основних змістових частин у вигляді плану. За допомогою розгорнутого плану читачі можуть досить швидко нагадати собі зміст твору та з легкістю його переказати. План до твору О. Сайко «До сивих гір» висвітлено у 23 позиціях:

1. Значення дзвону в житті 13-річної дівчини Яськи, яка має на спині горб.

2. Прихід в дім Яськи мачухи Ганки після смерті матері (через три роки) та знайомство з її сином Ількою.

3. Похід в магазин за цукерками та балачки з сільськими бабцями.

4. Сховок в камені біля старої хати.

5. Наговорі Ільки на Яську та побиття батьком своєї доньки.

6. Втеча з дому до сивих гір, там де мамуня спочиває.

7. Поранення ноги склом.

8. Знайомство з Михайлом.

9. Повернення Яськи додому та дружба з Михайлом.

10. Яська біля церкви просить милостиню.

11. Ілько з друзями після першого походу до церкви Яськи забирають у дівчини гроші.

12. Яська прикрила Ілька перед мачухою та не викрила його, взявши удар загублених грошей на себе.

13. Розчарування Яськи в собі через те, що вона не така, як всі. Розмова з Михайлом.

14. Заробіток Яськи з Михайлом і успіхи дівчини.

15. Спроба Васька згвалтувати Яську – допомога Яські Михайлом.

16. Криниця, зроблена руками Михайла.

17. Сварка Яськи та Ганки через не послухання та похід до криниці Михайла.

18. Розмова Михайла та Ганки.

19. Хвороба Михайла.

20. Яська під замком.

21. Дзвони через смерть Михайла.

22. Похорони Михайла.

23. Яська йде до сивих гір, вибираючись через вікно хати.

Як бачимо, зміст твору цілком оприявнює проблеми, з якими зустрічаються діти, що мають проблеми з соціалізацією, особливо, коли мова йдеться про дитину з вадами. Діти, які мають вади, повинні мати підтримку з боку дорослих. Тоді, така дитина буде відчувати певну захищеність. О. Сайко цілком справедливо показала різні сторони соціалізації дитини з особливими потребами. Наразі треба правильно трактувати означені питання та своєчасно доносити до вуст підлітків.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Значення О. Сайко важко переоцінити. Твори письменниці призначені для багаторазового читання, оскільки змушують замислитися над буденними проблемами людства. Образ дівчини-підлітка – це лише один приклад того, наскільки важко подібним дітям перебувати в соціумі. Щоденно такі люди зазнають знущань, однак розуміють, що жити треба. Останнім часом ситуація в Україні суттєво змінилась (Шаров, 2019; Шарова, 2019). Людям з вадами надають соціальну підтримку, вони мають можливість вчитись у закладах загальної освіти, здобувати вищу освіту, не відчуваючи перепон. Однак, психологічна напруга та усвідомлення того, що люди з вадами все ж таки не так, як всі, спонукає до роздумів, до прийняття таких людей в соціумі та надання їм максимальної допомоги для повноцінного життя та насолоди від нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амельченко Н. А. Цінності об'єднаної Європи. Київ : ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2013. 45 с. URL: <https://bit.ly/3BionSr> (дата звернення: 31.08.2022).

2. Відгук на книгу Оксани Сайко «До сивих гір». URL: <https://bit.ly/3CXVufD> (дата звернення: 31.08.2022).

3. Груць Г. Туга за недосяжним. URL: <https://bit.ly/3RHu1CS> (дата звернення: 31.08.2022).

4. Для майже дорослих читачів (15+). «До сивих гір» Оксани Сайко. URL: <https://bit.ly/3Rq3oTw> (дата звернення: 31.08.2022).

5. Жебровська К. Європейська ціннісна парадигма крізь призму освітнього, культурного та наукового розвитку. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 56–60.

6. Жук О. Інтерв'ю. Оксана Сайко: коли пишу для дітей – сама стаю дитиною. URL: <https://bbc.in/3et4TS0> (дата звернення: 31.08.2022).

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950: ратифіковано ЗУ «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» № 475/97-ВР від 17.07.97. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1997. № 40. С. 263. URL: <https://bit.ly/3R6xV8H> (дата звернення: 31.08.2022).

8. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) від 13.12.2006: ратифіковано ЗУ «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» № 1767-VI від 16 груд.

2009 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 10. С. 77. URL: <https://bit.ly/3wIU7gM> (дата звернення: 31.08.2022).

9. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями: Документ № 994_b06 від 07.02.1992, 25.03.1957. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2010. 30 бер. / С 83 / С. 1. URL: <https://bit.ly/3Tht2H6> (дата звернення: 31.08.2022).

10. Маланчук І. Європейські цінності в системі підвищення якості життя в Україні. *Напрями стійкого зростання у світовій економіці* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Тернопіль, 20-21 квіт. 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 97–101. URL: <https://bit.ly/3RqrVAX> (дата звернення: 31.08.2022).

11. Оксана Сайко. «До сивих гір». URL: <https://bit.ly/3D2CD2V> (дата звернення: 31.08.2022).

12. Олійник Г., Пиллюк Г. Особливості соціалізації дітей з особливими потребами у сучасному українському суспільстві. *Social Work and Education*. 2020. Vol. 7, No. 2. Pp. 178–185. DOI: 10.25128/2520-6230.20.2.3.

13. Рогашко А. Оксана Сайко «До сивих гір». URL: <https://bit.ly/3qis0lc> (дата звернення: 31.08.2022).

14. Сайко О. До сивих гір. Львів : ЛА: «Піраміда». 2015. 140 с.

15. Сайко Оксана Володимирівна. URL: <http://surl.li/oswk> (дата звернення 02.09.2022).

16. Сакало О. Є. Європейські цінності : сутнісні основи та практичне втілення. *Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації* : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. Полтава, 2015. С. 106–109. URL: <https://bit.ly/3RoWk9L> (дата звернення: 31.08.2022).

17. Характеристика твору Оксани Сайко «До сивих гір». URL: <https://bit.ly/3KQuAIR> (дата звернення 02.09.2022).

18. Чердниченко А. А. Європейські цінності : теоретичні засади формування. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 1(44). С. 20–25.

19. Шаров С.В., Шарова Т. М. Художній простір на тему інклюзії як засіб соціалізації в суспільстві. Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (9-10 серпня 2019 р., м. Одеса). 2019. С. 112–115.

20. Шарова Т. М. Художня література як засіб соціальної реабілітації людей з обмеженими можливостями. Літні наукові підсумки 2019 року: XVIII Міжнародна науково-практична Інтернет конференція: тези доповідей, Дніпро, 5 червня 2019 р., 2019. С. 84–89.

21. Шевченко Ю. В. Соціалізація дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти в Україні. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)* : зб. наук. пр. Вип. 9, у 2 т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2017. URL: <https://bit.ly/3RIUK1Q> (дата звернення: 31.08.2022).

22. Borchardt K. The ABC of EU law, Publications Office, 2018. <https://data.europa.eu/doi/10.2775/953190>.

23. Ivic S. The Concept of European Values. *Cultura. International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*. 2020. 16/1. P. 103–117. <https://doi.org/10.3726/CUL012019.0007>.

24. Liu Shen, Xie Wenlan, Han Shangfeng, Mou Zhongchen, Zhang Xiaochu, Zhang Lin. Social Interaction Patterns of the Disabled People in Asymmetric Social Dilemmas. *Frontiers in Psychology*. 2018. Vol. 9. P. 1–10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01683>.

25. Svensson I., Fritzson A. The Rights of Persons with Disabilities. In: G. Gunner, P. Slotte, E. Kitanović (Eds.). *Human Rights, Religious Freedom and Faces of Faith*. Geneva : Globethics.net, 2019. P. 229–250. URL: <http://hdl.handle.net/20.500.12424/3863418> (дата звернення: 31.08.2022).

26. The Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: <https://bit.ly/3AzFKMY> (дата звернення: 31.08.2022).

REFERENCES

1. Amelchenko, N. A. (2013). *Tsinnosti obiednanoi Yevropy* [Values of united Europe]. Kyiv: HO «Laboratoriia zakonodavchykh initsiatyv». URL: <https://bit.ly/3BionSr> [in Ukrainian].

2. Vidhuk na knyhu Oksany Saiko «Do syvykh hir» [Review of Oksana Saiko's book «To the Gray Mountains»]. URL: <https://bit.ly/3CXVufD> [in Ukrainian].

3. Hruts, H. Tuha za nedosiazhnym [Longing for the unattainable]. URL: <https://bit.ly/3RHu1CS> [in Ukrainian].

4. Dlia maizhe doroslykh chytachiv (15+). «Do syvykh hir» Oksany Saiko [For almost adult readers (15+). «To the gray mountains» by Oksana Saiko]. URL: <https://bit.ly/3Rq3oTw> [in Ukrainian].

5. Zhebrovska, K. (2018). Yevropeiska tsinnisna paradyhma kriz pryzmu osvithoho, kulturnoho ta naukovoho rozvytku [European value paradigm through the prism of educational, cultural and scientific development]. *Yurydychnyi visnyk – Legal Bulletin*, 2, 56–60 [in Ukrainian].

6. Zhuk, O. Interviu. Oksana Saiko: koly pyshu dlia ditei – sama staiu dytynoiu [Interview. Oksana Saiko: when I write for children, I become a child myself]. URL: <https://bbc.in/3et4TS0> [in Ukrainian].

7. Verkhovna Rada of Ukraine. (1997). *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy)* [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols) (European Convention on Human Rights)]. Kyiv: Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://bit.ly/3R6xV8H> [in Ukrainian].

8. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu (Konventsiiia pro prava invalidiv)* [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Kyiv: Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. URL: <https://bit.ly/3wIU7gM> [in Ukrainian].

9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Konsolidovani versii Dohovoru pro Yevropeyskyi Soiuz ta Dohovoru pro funktsionuvannia Yevropeiskoho Soiuzu z protokolamy ta deklaratsiiamy* [Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union with protocols and declarations]. Kyiv: Information of the Verkhovna Rada of Ukraine URL: <https://bit.ly/3Tht2H6> [in Ukrainian].

10. Malanchuk, I. (2017). Yevropeiski tsinnosti v systemi pidvyshchennia yakosti zhyttia v Ukraini. [European values in the system of improving the quality of life in Ukraine]. *Napriamy stiikoho zrostantia u svitovii ekonomitsi – Directions of sustainable growth in the world economy, International science and practice Internet conference, Ternopil 2017*. URL: <https://bit.ly/3RqrvAX> [in Ukrainian].
11. Saiko, Oksana. «Do syvykh hir» [«To the gray mountains»]. URL: <https://bit.ly/3D2CD2V> [in Ukrainian].
12. Oliinyk, H., & Pyliuk, H. (2020). Osoblyvosti sotsializatsii ditei z osoblyvymy potrebamy u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [Peculiarities of socialization of children with special needs in modern Ukrainian society]. *Social Work and Education*, 7(2), 178–185. DOI: 10.25128/2520-6230.20.2.3. [in Ukrainian].
13. Rohashko, A. Oksana Saiko «Do syvykh hir» [Oksana Saiko «To the Gray Mountains»]. URL: <https://bit.ly/3qis0lc> [in Ukrainian].
14. Saiko, O. (2015). Do syvykh hir [To the Gray Mountains]. Lviv: LA: «Piramida» [in Ukrainian].
15. Saiko Oksana Volodymyrivna. URL: <http://surl.li/oswk> [in Ukrainian].
16. Sakalo, O. Ye. (2015). Yevropeiski tsinnosti : sutnisni osnovy ta praktychne vtilennia [European values: essential foundations and practical implementation]. *Sotsialno-ekonomichni transformatsii v epokhu hlobalizatsii – Socio-economic transformations in the era of globalization, Ukrainian science and practice conference, Poltava 2015*. URL: <https://bit.ly/3RoWk9L> [in Ukrainian].
17. Kharakterystyka tvoriv Oksany Saiko «Do syvykh hir» [Characteristics of Oksana Saiko's novella «To the Gray Mountains»]. URL: <https://bit.ly/3KQyAIR> [in Ukrainian].
18. Cherednychenko, A. A. (2020). Yevropeiski tsinnosti : teoretychni zasady formuvannia [European values: theoretical foundations of formation]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriadvannia – State administration and local self-government*, 1(44). 20–25 [in Ukrainian].
19. Sharov, S.V., & Sharova, T. M. (2019). Khudozhnii prostir na temu inkluzii yak zasib sotsializatsii v suspilstvi [Artistic space on the topic of inclusion as a means of socialization in society]. *Priorytetni napriamky rozvytku suchasnykh pedahohichnykh ta psykhohichnykh nauk – Priority directions of development of modern pedagogical and psychological science, International science and practice conference, Odesa 2019* [in Ukrainian].
20. Sharova, T. M. (2019). Khudozhnia literatura yak zasib sotsialnoi rehabilitatsii liudei z obmezhenymy mozhlyvostiamy [Fiction as a means of social rehabilitation of people with disabilities]. *Litni naukovyi pidsumky 2019 roku – Summer scientific results of 2019, XVIII International Scientific and Practical Internet Conference, Dnipro 2019* [in Ukrainian].
21. Shevchenko, Yu. V. (2017). Sotsializatsiia ditei z osoblyvymy potrebamy v umovakh inkluzyvnoi osvity v Ukraini [Socialization of children with special needs in the conditions of inclusive education in Ukraine]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky) – Actual issues of correctional education (pedagogical sciences)*, 2(9). URL: <https://bit.ly/3RIUK1Q> [in Ukrainian].
22. Borchardt, K. (2018). The ABC of EU law, Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2775/953190>.
23. Ivic, S. (2020). The Concept of European Values. *Cultura. International Journal of Philosophy of Culture and Axiology*, 16/1, 103–117. <https://doi.org/10.3726/CUL012019.0007>.
24. Liu, Shen, Xie, Wenlan, Han, Shangfeng, Mou, Zhongchen, Zhang, Xiaochu, & Zhang Lin. (2018). Social Interaction Patterns of the Disabled People in Asymmetric Social Dilemmas. *Frontiers in Psychology*, 9, 1–10. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01683>.
25. Svensson, I., Fritzon, A. (2019). The Rights of Persons with Disabilities. In: G. Gunner, P. Slotte, E. Kitanović (Eds.). *Human Rights, Religious Freedom and Faces of Faith*. Geneva: Globethics.net, pp. 229–250. URL: <http://hdl.handle.net/20.500.12424/3863418>.
26. European Parliament. (2000). The Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal of the European Communities*, C 364/01. URL: <https://bit.ly/3AzFKMY>.